

HERMANN GUSZTÁV MIHÁLY

JÓKAI MÓR ESETE A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKÁVAL

(Történet a tényfeltárás és fikció határán)

A csíki székely krónika legrégebbi, latin nyelvű példányát 1796-ban, Csíksomlyón keltezte Farkas Nepomuk János nyugalmazott helyi plébános állítván, hogy egy 1695-ben kelt írásról másolta, mely szintén mása az 1533-ban kelt eredetinek. E példány Aranka Györgyhöz, az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaság elnökéhez kerül, az öreg somlyói pap lelkesítő levele kíséretében, aki hangot ad reményének, hogy ez majd új fénybe helyezi az akkor már viták keresztjébe került székely eredetkérdést.

Aranka szeretett volna hinni e szépen szövődő székely hőstörténet valóságában, de kételkedett is benne. Magyarra fordította, és ellátta jegyzetekkel, de kiadása előtt szükségesnek érezte kikérni a kor literátorainak véleményét. Ezek viszont határozottan lebeszéltek szándékáról: „...habár ezen krónikának tartalma nagyon érdekes is, de mivel sok olyas mondatik benne, a mi nagyon furcsa, és miről régi hiteles historikusaink még álmukban sem emlékeztek, s mivel ugyan ezen nagy figyelmet érdemlő krónikának még holléte sem tudatik, ennél fogva annak kiadásával sietni nem lehet”¹ – áll a felkért szakértők jelentésében.

Az eleinte kéziratban terjedő, csupán 1818-ban nyomdafestéket látó krónika a székelyeket – a magyarokhoz hasonlóképpen – a hunoktól származtatja, utalás történik benne ősi nemzetségi szervezetekre, mely a tisztségviselők váltakozásának rendjében még a késő középkorban is szerepet játszott. Megtudjuk, hogy a 11. századig a székelyek élén a *főrabonbán* állott, akit szabadon választottak, és aki az Attila király testvére, Buda által épít-

És Jókai? Ő a jelek szerint elgondolkodott azon, amit megtudott a csíki krónika régtől szívéhez nőtt képzeletvilágáról. És mivel a csalódásra legjobb gyógyír a humor, megírta *A kiskirályokat...*

tett várban, a Székelyudvarhely mellett emelkedő *Bond-* vagy *Bud-vár* bércén székelt. Őt bírói teendőinek ellátásában a *harkáz* segítette. Budvára a krónika szerint a székely harcosok tanácskozási helye is volt, mely gyűlések alkalmával a rabonbán ítéletet tartott a népe fiai közt zajló peres ügyekben, és kihirdette az új törvényeket. Itt őrizték az ezüstkeretbe foglalt, Anacharsis szkíta bölcs hagyatékából származó *kókuszdíóserleget* is, mely áldozati kellékül szolgált. Az Árpád vezette *hunok* (!) érkezésekor Zandirhám rabonbán fogadja az új honfoglalókat, és adja át vezérüknek a székelyek *kőbe vésett hat alaptörvényét*, melyek tiszteletben tartását Árpád népe esküvel fogadja. Ezután a krónika Zandirhám utódainak történetét követi.

A krónika keletkezésének körülményei között vannak még tisztázatlanok, de az nem kétséges, hogy 18. századi hamisítványról van szó. Felbukkasát követően az eredetiségét illető viták természetes nyíltsággal zajlottak a kor literátorai között, 1849 után viszont, a tekintélyuralmi rendszerek idején a helyzet megváltozott. A székelység nemes leszármazását, hősi harcos múltját bizonyító írás – amúgy érthető okokból – a hazafiság próbakövévé vált. A tudományos szempontok háttérbe szorultak, aki hitt valódiságában, jó magyar volt, aki nem – kimondva vagy kimondatlanul – a Bach-huszárok és „schwarzgelbek” szálláscsinálójává minősült. A viták tere is beszűkült, az érvek és ellenérvek az Akadémia ülésein hangzottak el, az itt készült jegyzőkönyvek rögzítették őket.

A közéleti kommunikáció korábbi fórumai (a viszonylag szabad időszaki sajtó, a törvényhatóságok nyilvános közgyűlései) kényszerű megszűntével e korban felértékelődött a szépirodalom és azon belül a „jelbeszéd”, a jelképekben történő üzengetés szerepe. Ilyen hangulatban, 1851-ben közli a *Pesti Napló* Jókai Mór *A varchoniták* című kisregényét. Egy későbbi kiadás utószavában, 1896-ban az író így emlékezett: „Amiket Te, boldog idők szülte olvasóm, furcsa bombasztanak fogadsz, abban az időben egy refraktárius magyar írónak jalkiáltásai voltak az alvó nemzethez [...], szájába adva soha nem élt királyoknak és királyleányoknak.”² A varchoniták, akik feljegyzéseiket négyyszögű pálcákra rótták „az ogur írás egyszerű betűivel, mik egymáson keresztül-kasul vágott egyenes vonásokból álltak”, képzelet szülte, Ázsia hegyei között élő egykor dicső nép, melynek fiai az őket rabságban tartó mongolok számára kardot kovácsolnak, önmaguknak pedig láncot. Aztán valahogy mégis lerázzák rabigájukat, ettől kezdve a chagán lesz legfőbb vezetőjük, az őt körülvevő vezérek pedig a *gyulák, rabonbánok*, akik esküvéskor „késeik hegyével megszúrva karjaikat, a *kehelybe* csorgatták a kifolyó vért”.

Ezeket Jókai csupán egy helyen találhatta: a csíki székely krónikában. Az irodalomtörténészek ugyan vitáznak arról, hogy olvasta-e magát a krónikát, vagy csupán az azt közvetítő különböző írásokat. Téglás Tivadar szerint Sombori József tanulmányát olvashatta *A hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról*, amely 1835-ben jelent meg a *Tudományos Gyűjteményben*, mely utóbbinak édesapja, Jókay József előfizetője volt. Később, 1847-ben az *Életképek* lapjain – amelynek szerkesztője volt – Jókai viszontláthatta Sombori tanulmányának rövidített változatát.³ Orbán Balázs *Székelyföld leírása* című művének első kötete, melyre később többször hivatkozik a székely őstörténet kapcsán, csak 1868-ban jelent meg, 17 esztendővel *A varchoniták* után. Jókai kisregénye 1853-ban drámaadaptációban is közönség elé került, *Dalma* címmel, a főszerepet az író felesége, az országszerte ünnepeelt Laborfalvi Róza játszotta. Ő volt Dalma, a rettenhetetlen varchonita chagán, valójában egy csodaszép hajadonlány, ezt azonban apján kívül nem tudhatta senki, mígnem a szerelem elveszi a lány eszét, és ez vezet a tragikus végkifejlethez.

1853 tavaszán Jókai útra kel, felkeresvén Erdélyben felesége származási helyét, a Székelyföldet. „Meglátogattuk az ormot, melyen Attila legelső sasfészke, Budvár állott”⁴ – írja úti levelében, még Udvarhelyről, majd a Szent Anna-tónál a „história

mondáira” emlékezik. „...Ama romok helyén állt az ősi tűzmalom – írja –, melyen Bálványos vár lakói áldozatot hoztak a Hadistennek, midőn az ősi vallást rejtegetve, csak e völgy volt még az övék és az a vár, melynek váza a fenyvesek mögött sötétlik: itt esküdtek véres harcot éjszakánként a székely rabonbánok vérvilágló fáklafény-nél s ősi híre van e helynek.”⁵

Noha a téma igencsak illik tollára, Jókai hosszú ideig pihenni hagyja az ősi hitteket elzárkózva őrző székelyek történetét. A krónikáról viszont nem feledkeznek meg, 1854-ben kiadott, *A magyar nemzet története* című népszerű munkájában ismét a „rabonbánokról, a szerecsendió kehelyről” regél, melybe az áldozó vezérek „csorgatták vérüket, mely serleg sokáig meg volt a Sándor család birtokában”.⁶ Közel három évtized kell elteljen ahhoz, hogy megjelenjen a *Nemzet* hasábjain (1882. szeptember 15-e és december 6-a között) a székely történelmi mitológiából táplálkozó legjelentősebb műve, a *Bálványosvár*.

A *Bálványosvár* meséje varázslatos és abbagyhatatlanul izgalmas. A cselekmény idő- és térbeli kerete a 13. századi Székelyföld, midőn „két király ült egyszerre a magyar trónon: II. Endre és fia IV. Béla”. A székelység ekkorra elfogadta „a keresztre feszített hitét”, amelyet a rabonbáni hatalmat „fiúleánysága” jogán gyakorló Mike Sára hozott be, „aki magát az ős Istent, a Damasek Istent is úgy hátraszorította, hogy most csak egy kuckóban kuporog”. Bálványosvárbán viszont, ahol Opour Kevend rabonbán az úr, nem kérnek az új hitből. Ők továbbra is „Damaseket imádják, s a forrásnál áldoznak; de senkinek nincs kedve belekapcáskodni, mert mind maga, mind a három fia igen hatalmas emberek”. Az eltérő hitek kompromisszumos együttélése működik, míg ismét közbeszól a szerelem: a bálványosvári rabonbán Szilamér fia megpillantja Mike Sára leányát, Imolát. Bonyodalmak következnek, harcok és kalandok, melyekhez a díszletet az író megbabonázó székely tájak biztosítják. A cselekmény váza pedig a csíki székely krónika.

Rögtön az első oldalon szó esik a székelyek és az Árpáddal érkező honfoglalók szövetségéről, mely „két kőpajzsra felvésvé, őszékely betűkkel, ott őriztetik Buda várában, nem abban a Buda várában, ahol a magyar királyok székelnek, amit még csak mostanában kezdtek el építeni Béla király parancsára, hanem abban, amit Attila testvére építtetett a Küküllő partján, ahol a nagy Zandirhám tartotta fejedelmi udvarát Árpád idejében.” Itt is megtaláljuk „a hét vezér kókuszdió serlegét, amibe azok a véruket csorgatták”, a serleget, amelyből a „fiúleányság” jogán, „a bágyi lakodalomban Sándor Están rabonbán uram menyasszony-leánya, Druzsilla inni akart; [...] de Burzon rabonbán ki is kapta kezéből a szent kelyhet”, amiért a főrabonbán Burzont azon nyomban leszúrja. Egy helyütt a „csíki rovatokban” írottakra, vagyis a krónika feltételezett rovásírásos elődjére is hivatkozik. Felsorolja azokat a krónikában szereplő székely nemeket és ágakat, amelyek váltakozó algoritmusa alapján kerültek betöltésre a széki igazgatás fő tisztségei Marosszékből még a 16. század elején is.

A krónikából merített történésekkel kapcsolatban Jókai – a regény jegyzeteiben – elsősorban Orbán Balázusra, továbbá az ősi magyar hitvilág kutatójára, Ipolyi Arnoldra, illetve Szabó Károly történészre hivatkozik. Korábbi írásai viszont csakúgy, mint alapos tájékozottsága azt sejtetik, hogy ha nem is közvetlenül a *Bálványosvár* megírása előtt, esetleg nem teljes terjedelmében, de olvasta a krónika szövegét.

Az is kérdés, hogy mennyire vette komolyan a krónikában írtakat. Elképzelhető, hogy számára ez pusztán eszköz volt regénye megírásához, olyasmí, mint Tolkien esetében az őskelta mondavilág: mese és nem történelem. „Az én történetem ugyan csak regény – olvashatjuk a *Bálványosvár* függelékében –, s tehetném azt, hogy arra a nagy szabadalomra hivatkozzam, ami a költőknek mindent megenged.” Azt sem tagadja, hogy ihletője „jobbádán szájhagyományok gyűjteménye: hitelességük fölött sohasem szűnnek meg vitatkozni a tudósok.” Ám forrásainak felsorolása után fon-

tosnak tartja hangsúlyozni: „De ugyanezen történetek valódiságát mind háromszéki, mind csíki ismerőseim is bizonyítják.”⁷

Hogy hitte, vagy nem hitte a krónika nyomán kínálkozó tündérmeséket, azt sajnos ma sem tudjuk biztonsággal megállapítani. Ráadásul a *Bálványosvár* megjelenését követő újabb három esztendő múltán egy újabb regény újabb kérdéseket vet fel.

1885-ben a *Nemzet* folytatásban közli Jókai Mór *A kiskirályok* című regényét. A történet többfelé ágazik, de van egy központi területe: Tuhutum vármegye, a 19. század első felében. Acsády Ignác, kevéssel a könyv megjelenése után, Szabolcs megye mását sejt benne, szerinte „a regény alakjaiban sokan oly emberekre vélnek ismerhetni, akik valóban éltek”,⁸ ám a jegyzetekkel máskor nem fukarkodó Jókai erről bölcsen hallgat. A képzelet szülte megye népét az egyik szereplő kemény szavakkal jellemzi: „Nyughatatlan egy nemzet. Már a régi időben extra törvényeket kellett hozni a számukra az országgyűlésen”, majd hiába telepítik szét őket „az ország rendei”, menten visszatérnek, a Máramarosból, Beregből odaköltöztetett sok ruszin pedig „már tíz esztendő múlva éppen olyan vad szittyává alakult át, mint az előbbieik”. Tuhutum vármegye közéletét – ha ugyan annak lehet nevezni – egy fura testvérpár uralja: Tanussy Belizár és Tanussy Decebál. Ők osztoznak – nem mondhatni, hogy testvériesen – az ideológia teljes akkori mezőnyén: Belizár a „demokraták”, másképpen a „mezítlábos párt”, Decebál a konzervatív „plundrás párt” vezére.

A Tanussyak remekbe szabott torzképei annak a köznemesi rétegnek, mely a 19. század első felének magyar vármegyéiben jelentős szerepet játszott. „Ők egyenesen a hírhedett Thonuzóba vezértől származtatják le családjukat, akit, mint krónikáink írják, Szent István királyunk, a pogány oltárok felállítása miatt, feleségével együtt elevenen elsíroltatott. [...] Ezzel a Tanussyak nagyra is vannak. S minthogy az ősük az első honfoglalás vezérei közé tartozott, nagyobbra tartják magukat a királynál.” Ám Decebál ezen is túlmegy. Neki más az anyja, mint Belizár öccsének: „Az öreg Tanussy Balambérnak az első felesége oláhországi gazdag bojárleány volt, [...] egyenesen Mihály vajdától származott le családja. Ennek kedvéért lett az elsőszülött Decebálnak keresztelve.” Így minden adott ahhoz, „hogy proklamáltassa magát Pannónia és Dácia királyának (amihez dokumentumokban őrzött igényei vannak)”.

A „dokumentumokat” egy Vakandi Anonymus nevű régiségbúvár szállítja Decebálnak. „Vakandi úr – ismét a regényt idézve – nem ennek a világnak az embere. Ő csak nagyon régen elmúlt századokban él. Két-háromszáz esztendőre hivatkozó koponyákkal még csak szóba sem áll. Az egész históriát csak az Árpád-házi királyok fiágon kihaltáig ismeri. Hanem azután úgy ismeri, hogy egy kiásott patkóról megmondja, hogy kinek a lova viselte azt, hanyadik fokú vezéri hivatalt töltött be a gazdája.”

A regény másik különös alakja Decebál gyerekének házi nevelője, a helység hívek és papibér nélkül maradt görög katolikus papja, Horkázi Kajafás (akiről nyilván a csíki krónika Kénosban lakó „főharkásza” jut eszünkbe). Horkázi „a pogány magyar táltosoktól származtatja eredetét [...], szakálla hosszú gubancokban hull le az övéig [...], a haja ezúttal hosszúra van eresztve a két válla körül; most már nem meri hármaskontyba fogni, amióta a püspök ráijesztett, hogy lenyíratja a haját, ha még azt próbálja tenni.” Ő is őstörténeti stúdiumokat folytat, „a székely-hun alfabetnek csinál propagandát”, és folyton élesen vitatkozik Vakandival.

„...Vajon a véletlen hozott össze ezen a helyen ilyen három szokatlan észjárású embert, mint Decebál, Vakandi és Horkázi? Vagy hogy a rögeszme ragad egyik emberről a másikra? Vagy talán lehet valami rendszeres összefüggés minden rendkívülinek látszó jelenségek között, mely egy közös célnál összetalálkozik? – Majd megfelel rá az idő.”

Az író itt már sejtet valamit, de közben annyi irányban szalajtja szét a cselekmény szárait, hogy az olvasó erről megfeledkezik. A történetben van kaland bőven, van romantikusán lángoló szerelem, meg olyan is, ami csak jobb híján szövődik. Van idill a Tisza árterületének mocsárvilágában, és van becsületbeli ügyért, ágyúlövedékekkel vívott harctéri párbaj. Teljesül viszont Decebál álma, aki hihetetlenül előnytelen birtokcsere révén megszerzi azt a földterületet, ahol egy ősrégi cölöpsír található, amelyben ő – Vakandi sugallatára – ősapja, Thonuzóba nyughelyét sejtí. Vakandi ünnepélyes keretek között tárja fel a sírt, mely alkalomból Decebál „a két szomszéd vármegye notabilitásait, sőt a Magyar Tudományos Akadémia képviselőit is meghívta”. Behatolnak a kamrába, és „bizony minden ember lekapta a süvegét a fejről, amint az első bedugott fáklya világánál az üreg titkos tüneményét megpillantá. Ott ül lóháton feleségestül Thonuzóba a sír közepén.” Decebálból feltörnek az érzelmek: „a nagy öröm, a kegyelet hangos zokogásra bírta az erős férfit. S a sírás ragályos, a többi hazafiak szemét is elülte a könny...” Előkerül a „szer”, az ősi hártya, mely ugyan nem a Vakandi által ismert „őshunnus jegyekkel van írva, hanem azokkal, amiket Horkázi fedezett fel, mint székely szittyabetűket”. De tartalma mindenért kárpótolja a büszke utódot: „hogya az Árpád-ház férfiivadéka kihál, akkor [Thonuzóba apja] Kenéz vére emeltessék a csákáni vértre.” Decebál álma valósággá vált: igazából őt illetné Pannónia trónusa...

Az előnytelen birtokcsere és a kutatásokra fordított temérdek pénz viszont felémésztette Decebál vagyonát. De szegényen hal meg Horkázi is, temetési költségei „fedezése végett az egyházi férfiak kénytelenek voltak Decebált mint patrónust meginterpellálni”. Horkázi egyetlen hagyatéka egy Decebálnak címzett levél, a következő hátírral: „Halálom után átadandó.” Ebből kiderül, hogy mind Horkázi, mind pedig Vakandi tulajdonképpen Ponthay gróf felbéreltjei, tudniillik akivel Decebál elcserelte birtokai legjavát arra a mihaszna földdarabra, ahol a cölöpsír rejtőzködött. A Vakandi álnév csupán, ő valójában Justus Fraus: „egy világhírű bécsi cégnek a főnöke, akinek a tudománya abból áll, hogy régiségekkel és ritkaságokkal kereskedik. [...] A valódi feltalált régiségeket aztán gazdag gyűjtőknek, külföldi múzeumoknak eladta drágán. Ezek mellett azután van neki egy sokkal háládatosabb vásárlóközönsége is. Az olyan régiségkedvelők, akik nem értik a tudományt. Ezeknek rovacnsában, verralal aláhúzva jelent meg a Tanussy Decebál neve. [...] Az ilyen vásárlók igényeinek kielégítése végett van létrehozva Stuttgartban egy egész régiségkészítő gyár. [...] Ott készítenek a régi páncéloktól, sisakoktól kezdve az elefántcsont faragványokig és papirusz levélre írott tekercsekig mindent. [...] Mundus vult decipi – mondá Justus Fraus. »A világ szereti magát megcsaladni«. – Hát legyen megcsalva. [...]

A furfang a következő volt. A bajhalmi rengeteg közepett van egy pogánysír. [...] Ezt Justus Fraus fedezte fel, Ponthay gróf beleegyezésével fel is bontatá azt a déli oldalán [...]. De már akkor a sír ki volt rabolva. Bizonyosan a török időkben rátaláltak már, s nem hagytak benne egyebet, mint ami az elcepelésre nem volt érdemes, vasedényeket, összetört üstöt, csontokat.” Ezt rendezí be Vakandi a még hiányzó kellékekkel úgy, mintha egy pogány vezér gazdag sírűrege volna. „Én ott álltam – vallja Horkázi – és elnéztem, hogy rohantál be tántorgó léptekkel a megnyílt odúba, fulladozott a melled a látott kincsek szemléletére, s el tudtam túrni [...], el tudtam fojtani magamban azt az indulatot, vágyat, hogy odarohanjak hozzád, visszarántsalak kezedenél fogva és füledbe ordítsam: meg ne csókold, Tanussy Decebál, annak a csontváznak a kezét! Az nem a Te őköd Thonuzóba, és a másik ott mellette a lóvázon nem a Te ősanád; hanem Piros Pistának a zsványnak meg a szeretőjének a csontváza, amit az akasztófa alól ásattunk fel; úgy vitettük oda, ott drótoztattuk össze.”

Ezek után Decebál, e kezdettől tragikomikus figura, két nép álnemzeti nagyotmondásainak megtestesítője, lelkiileg összeomlik. „...Nem olvashatta tovább. Ki kellett rohannia a szobából, hogy kihányja az epéjét.”

A *kiskirályokban* a történész a kelet-közép-európai nacionalizmusok torzulásainak gúnyiratát fedezi fel. A téma persze kényes, azzá tették és teszik az újra meg újra feléledő Tanussy Decebálok, legyenek ők akár Thonuzóba, akár Decebál hitük szerinti maradékai. A *kiskirályok* merészen kísérti a nemzeti érzékenység tűrőképességét, de nem lépi túl.

E kritikai alapállásnak Jókai életében megvannak az előzményei. Itt, immár hatvanasztendősen, újra azt a nemes ifjút látjuk, aki 1847-ben nevében az öröklött *y-t i-re* cserélte. Ezt mások is megtették abban a körben, amely 1848 március idusán a Pilvaxból elindult forradalmat csinálni. De később, éppen *A kiskirályok* megjelenése táján, nagy divatját élte e betűcsere ellenkezője... Am e történetben többről van szó: 1885-ben – amikor *A kiskirályok* megjelent –, már a modern parlamentarizmus feltételei között, az ország házában, ahol Jókai is képviselői mandátumát töltötte, éles viták zajlottak. És alig akadt szónok, aki – bármi is legyen a disputa tárgya – ne próbált volna a hon szeretetére apellálni. A megalapozott, őszinte hazafiságot, a hozzá társuló valós tudást egyre nehezebb volt megkülönböztetni a szépen körített frázisoktól. *A kiskirályok* erre is figyelmeztet.

Mint ahogy figyelmeztet a hamisított történelmi források utóéletének, utóhatásainak kérdésére is. Induljunk ki abból, hogy *A kiskirályokban* Jókai, mintegy mellékesen, elejt egy célzást a csíki székely krónikára. Ott, amikor Vakandi bemutat Decebálnak egy nyílvesztőt, melyen rovásjelek őrzik őse nevét, Decebál pedig nem érti: „hogyan nem rohadt el ez a vékony vessző nyolcszáz esztendő alatt a földben?”

„Hogy nem rohadt el ez a nyílvesztő?” – kérdez vissza ingerülten Vakandi, majd olyan meggyőzően hazudik, ahogyan csak profi hamisítók képesek: „Hát úgy nem rohadt el, hogy ez is ugyanazon szkítiai tamariszkuszfaból van, amiből a székelyek áldozatpohara készült. Az Anonymus »vas unicuma« [= egyetlen edénye], amit Thuróczy emleget, a Csíki Krónika leírt, amiből a szövetséget itták; ez is szkítiai tamariszkuszfaból készült, ami a föld alatt keményebb lesz, mint a vas, mert nem rozsdásodik meg. Ilyenből készült a vezérek nyílvesztője.” Jókai nagyon jól tudta, hogy a leginkább Közép- meg Közel-Kelet pusztaságaiban tenyésző tamariszkusz-cserje semmiféle csodás tulajdonságokkal nem rendelkezik, műveiben viszont több helyen is felbukkan a csíki krónika „kókuszdíó serlege” vagy „szerecsendió kelyhe”. Az író tehát világosan és nyomatékosan jelzi: a szereplője úgy lódít, hogy közben a csíki székely krónikára hivatkozik. Ha e célzás iróniája tudatos – mint ahogy annak tűnik –, akkor jogos a kérdés: mi történt 1882 és 1885, azaz a *Bálványosvár* és *A kiskirályok* keletkezése között?

Itt a történésznek illene megállni. A historikus a múltat hiteles források alapján kutatja, feltételezéseit is ilyenek alapján fogalmazza meg. A fikciót, bár teljes mértékben nem mellőzheti, kerülnie kell. És főleg kerüendő az a helyzet, amikor egy bizonyítás a hiányzó láncszemek feltételezésekkal behelyettesített sorozatára épül. A következőkben tehát eltérünk egy arany szabálytól, és arról beszélünk, amit hézagossá ismereteinkre támaszkodva gondolunk.

Magyarázatot keresve a Jókai szemléletében bekövetkezett változásra, térjünk vissza a *Bálványosvár* cselekményének helyszínére, több mint 600 esztendővel a regénybeli történetek után. 1881. november 14-én, a kevéssel korábban alapított sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum élére új múzeumőr került, az alig 26 éves régész-történész Nagy Géza személyében. A dunántúli Gárdonyban született, Pesten iskolázott fiatalember ezt megelőzően a Magyar Nemzeti Múzeum díjnokaként dolgozott. Pestről való távozásában szerepet játszott egy a szerkesztők által bizonyára

szándékosan – az ő szempontjából viszont szerencsétlenül – időzített hírlapi közlés, melyben megírta, miképpen fosztotta ki 1850-ben az osztrák katonai hatóság a Magyar Nemzeti Múzeum fegyvergyűjteményét. A cikk ugyanis épp Ferenc József pesti látogatása napján jelent meg, amiért többen azt tanácsolták, jobb lesz neki egy időre eltűnni a nyilvánosság első vonalából. Erre a távoli székely városka kiváló helynek mutatkozott.

Nagy Géza igen rövid idő alatt a kisváros szellemi életének aktív részese lett. Gyapapította, szakszerűen gondozta a kezdet nehézségeivel küszködő múzeum gyűjteményét, ásatásokat szervezett, lapot szerkesztett, tudományos és ismeretterjesztő írásai meghatározó, véleményformáló tényezők voltak a helyi közösség mindennapjaiban. Ittlétének legjelentősebb tudományos vállalkozása a székelyföldi középkori falképek kutatásának elindítása volt, de foglalkozott többek között a románok késő középkori és újkori erdélyi térhódításával, illetve ebben az időben (1883 és 1886 között) írta meg *Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyük* című tanulmányát is. És nem utolsósorban ekkor foglalkozott a csíki székely krónikával...

Ez utóbbival kapcsolatos első figyelemfelkeltő írása a helyi *Székely Nemzet* című lapban jelent meg, 1883. június 5-én, –y –za szignóval. A cikk rövid, szilárd és szakszerű érvekre konstruált, közérthető és kíméletlen. Végkövetkeztetése: a székely krónika „múlt századbéli hamisítvány, melynek a történetíró semmi hasznát nem veheti”. Később, a *Székely Nemzet* 1886-os évfolyamának 140–169. számaiban Nagy Géza folytatásban közli a krónika teljes szövegének magyar fordítását, kritikai jegyzetek és tanulmány kíséretében. A sorozat befejező részében korábbi cikkéhez képest is kemény szavakkal minősít: „...Elég volt ennyit foglalkoznunk azzal a munkával, mely krónikának ügyetlen hamisítás, irodalmi műnek pedig hitvány fércmunka. Végeztünk vele.”

Jogos lehet viszont a kérdés: miképpen értesülhetett Jókai arról, hogy a Kárpátok tévében egy a helyiek érzékenységevel dacoló ifjú tudós hévvel oszlatja a székely mitikus múlt ködvárait? Nos, innen kezdődik a fikció.

Ugyanabban az évben, amikor Nagy Géza elfoglalta sepsiszentgyörgyi múzeumi őrhelyét, Jókai Mórt az onnan alig néhány óra járásra fekvő Illyefalva országgyűlési képviselőjévé választották... „Szent kapocs fűz engem Háromszék megyéhez: ez adta családi boldogságomnak legdrágább kincsét: nőmet” – vallotta Jókai júniusi kortesútja során. Megválasztása után kerületével nem szakadt meg a kapcsolata – amint ez legtöbb képviselőtársa esetében történt –, nem véletlenül született éppen ez időben a *Bálványosvár*. 1884 áprilisában visszatért Háromszékre, népes vacsorán vett részt a szentgyörgyi városháza dísztermében, aztán a település népe fáklyásmenettel tisztelgett szálláshelye, Bogdán Flórián háza előtt. Ugyanazon év októberében ismét Szentgyörgyön volt, immár kassai képviselőként elköszönni korábbi választóitól. Ezúttal a városi vendéglőben szállt meg, és újra népes vendégsereg vett részt a városháza dísztermében rendezett vacsorán.

E díszes vacsorákon minden bizonnyal ott volt Nagy Géza is. Az is valószínűsíthető, hogy bemutatták Jókainak a vármegye születő büszkesége, a Székely Nemzeti Múzeum örét. Meg az is, hogy szóba került, íásaival ő döntögeti a *Bálványosvár* álomfalait. De ha nem történt efféle ünnepontás, valamilyen szinten Jókai – megint sok képviselőtársával ellentétben – választókerülete sajtójával ápolt némi kapcsolatot, többször küldött írásokat a *Székely Nemzet*nek, amelyek ott meg is jelentek. A dolog bizonyára fordítva is működött: a háromszéki lapok is el kellett jussanak hozzá, és könnyen meglehet, hogy olvasta Nagy Géza 1883-as rövid és frappáns írását, hiszen a téma kétségkívül érdekelte. A részleteket valószínűleg sohasem fogjuk meg tudni. A jelek viszont arra utalnak, hogy 1882 és 1885 között valami történt – ha csupán átmenetileg is – Jókai székely régmúltat illető történetiszemléletével.

A csíki krónika bírálata várható módon nem növelte Nagy Géza népszerűségét a Székelyföldön. Orbán Balázs megharagudott rá, Szabó Károly viszont (noha korábban a krónika legádázabb védelmezője volt) – Domján István emlékezése szerint, aki Nagy Gézát váltotta sepsiszentgyörgyi múzeumőri tisztében –, miután elolvasta a bírálatot, földhöz vágta a székely krónikát. Szabó Károly emberi nagyságára és tudósi tartására utal, hogy Nagy Gézával továbbra is kitűnő kapcsolatot ápolt. Öregemberként már, halála előtt egy évvel sem kímélte magát a fáradságtól, hogy 1889-ben meglátogassa ifjú kollégáját sepsiszentgyörgyi őrhelyén. Ott, ahol azonban utóbbinak már nem volt sokáig maradása. A krónika leleplezése miatti ellenszenv, de nem kevésbé a helyi társadalom közömbössége az általa vezetett intézmény helyzete és jövője iránt távozásra készítették a Székely Nemzeti Múzeum messziről érkezett őrét: 1889. szeptember 27-én Nagy Géza benyújtotta felmondását.

És Jókai? Ő a jelek szerint elgondolkodott azon, amit megtudott a csíki krónika régtől szívéhez nőtt képzeletvilágáról. És mivel a csalódásra legjobb gyógyír a humor, megírta *A kiskirályokat...*

■ JEGYZETEK

1. Kemény József: *Az állítólag 1533-beli székely krónikáról*. Új Magyar Múzeum IV. (1854). I. kötet. 444. Az Aranka által felkért szakértők: Batthyányi Ignác római katolikus püspök, Éder József Károly apát, a keleti nyelvekben járatos Beregszászi Pál, Benkő József, Mártonfi József (Szerbia római katolikus püspöke), Katona István kanonok.
2. Jókai Mór: *A varchoniták*. Bp., 1896.⁶ 137.
3. Uő. *Bálványosvár*. Bp., 1964. Jegyzetek. 246–247.
4. *Jókai Erdélyben*. Összeállították: Tabéry Géza és Incze Ernő. [Nagyvárad.] 1925.
5. Vita Zsigmond: *Jókai Erdélyben*. Buk., 1975. 69.
6. Jókai Mór: *A magyar nemzet története*. Pesten, 1854. 34–35.
7. Uő. *Bálványosvár*. Bp., 1964. 221.
8. Uő. *A kiskirályok*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1957. A kiadó utószava. 321.

